

О. М. Могильний,
д. е. н., професор, головний науковий співробітник,
Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9802-1701>
М. Й. Малік,
д. е. н., професор, головний науковий співробітник,
Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9198-4460>
В. М. Анікеєнко,
к. держ. упр., докторант,
Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1525-1554>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.8.54

РЕГУЛЯТОРНІ ФУНКЦІЇ СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОСОЮЗУ ЩОДО РОЗВИТКУ МАЛИХ ФОРМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇХ АДАПТАЦІЯ ДО УМОВ УКРАЇНИ *

О. Mohylnyi,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Research Associate
National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"
М. Malik,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Research Associate
National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"
V. Anikeienko,
PhD in Public Administration, Doctoral candidate,
National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

REGULATORY FUNCTIONS OF THE COMMON AGRICULTURAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION REGARDING THE DEVELOPMENT OF SMALL FORMS OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AND THEIR ADAPTATION TO THE CONDITIONS OF UKRAINE

Актуальність роботи зумовлена необхідністю приведення регуляторних функцій щодо стимулювання розвитку малих форм підприємницької діяльності в українському селі до правил і стандартів Спільної аграрної політики Євросоюзу. Виявлено подібність і відмінності регуляторних функцій у сфері аграрного підприємництва Євросоюзу й України в контексті адаптації до правового доробку (acquis ЄС), а також основні вимоги агроекологічного переходу до виробників продукції. Здійснено прогноз сценарію для добробуту селян, сталого розвитку сільських територій і держави при дотриманні ліберальної моделі ринкового обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Визнано необхідність імплементувати організаційно-правове визначення поняття "малі форми господарювання" (особисте селянське господарство, сімейна ферма, фізична особа-підприємець, фермерське господарство) в Україні до європейських практик.

* Дослідження виконано в рамках НДР: "Організаційно-економічний механізм стимулювання євроінтеграційного розвитку підприємницької діяльності на селі" номер державної реєстрації №ДРО126U001770.

The relevance of the work is due to the need to adapt the regulatory functions of the Common Agricultural Policy of the European Union to stimulate the development of small forms of entrepreneurial activity to the conditions of Ukraine. The purpose of the work is to highlight the regulatory functions for the development of small forms of entrepreneurial activity, outlined in the Final Report of the European Union Strategic Dialogue and defined by the Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas of Ukraine. The object of the study is the process of universalization (convergence) of regulatory functions for small forms of agrarian entrepreneurship in Ukraine to the SAP of the European Union. The subject of the study is scientific and practical approaches to adapting regulatory functions for stimulating small forms of agrarian entrepreneurship in Ukraine to European practices. The Report of the Special Commission "Strategic Dialogue for the Future" is considered. EU Agriculture". The similarities and significant differences of the regulatory functions of the European Union and Ukraine regarding the instruments of the organizational and economic mechanism of agrarian entrepreneurship, as well as the main requirements of the agro-ecological transition to producers are highlighted. A scenario forecast was made for peasants, rural areas and the state while adhering to the liberal model of market circulation of agricultural land plots. It was recognized as necessary to adapt the organizational and legal definition of the concept of "small forms of business" in Ukraine (personal peasant farm, family farm, individual entrepreneur, farm) to the European legal acquis of the EC (acquis communautaire). The need for institutionalization of small forms of entrepreneurship in rural areas was substantiated, since it will play a key role in ensuring their economic activity in the domestic agri-food market. The practical value is due to the possible use of the results of the study during the development by Ukraine of urgent measures to adapt the mechanism for stimulating the development of small forms of entrepreneurship in rural areas to the requirements of the agro-ecological transition and the standards of the SAP association.

Ключові слова: регуляторні функції, організаційно-економічний механізм, малі форми підприємницької діяльності, стратегія розвитку сільського господарства і сільських територій України, стратегічний діалог про майбутнє сільського господарства ЄС, ринковий обіг земельних ділянок.

Key words: regulatory functions, organizational and economic mechanism, small forms of entrepreneurial activity, strategy for the development of agriculture and rural areas of Ukraine, strategic dialogue on the future of EU agriculture, market circulation of land plots.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Регуляторні функції аграрної політики України щодо стимулювання малих форм підприємницької діяльності на селі стануть однією з соціально значущих і гострих проблем в умовах євроінтеграції. Розпочато перемовини стосовно п'ятого кластера "Ресурси, сільське господарство та політика згуртованості", що включає, зокрема, розділи 11 "Сільське господарство та розвиток сільських територій" і 12 "Продовольча безпека, ветеринарна та фітосанітарна політика". До них буде прикута увага держав-членів ЄС, фермери яких є реципієнтами фінансової допомоги в рамках САП та структурних фондів. Ускладнює ситу-

ацію, й те, що в Євросоюзі 95% виробників сільсько-господарської продукції відносяться до мікро- й малих форм сімейного типу. Для членів фермерських господарств із розміром земельної ділянки до 10 га зайнятість у галузі і субсидовані доходи від неї є важливими для підтримання статусу "фермера", але підсобними видами діяльності. Це соціально-політичний проєкт Євросоюзу, адже основною метою мікро- й малих форм господарювання є самозабезпечення продовольством, збереження сільського способу життя, оновлення поколінь фермерів, підтримання активності сільських громад і сталості сільських територій та ін. Такі ферми тримаються "на плаву" лише завдяки прямим виплатам зі спільного європейського бюджету і бюджетів національних урядів. Звідси членство України навіть із зруйнованим росією аграр-

ним сектором¹ для них залишається екзистенційним викликом. Як підтвердження цього висновку, у січні ц. р. Польща разом з Угорщиною, Словаччиною та Австрією подала скаргу до Ради ЄС з вимогою посилити захист фермерів від імпорту сільгосппродукції, передбаченого угодою з Україною та торговим блоком МЕРКОСУР. На прохання цих країн Рада ЄС з питань сільського господарства переглядає Угоду про вільну торгівлю з Україною, що була узгоджена у жовтні 2025 року.

На нашу думку, протестні настрої європейських фермерів підживлюються в першу чергу особливістю регуляторних функцій САП щодо малого підприємництва. У цьому сенсі Кульпа Пйотр вважає, що сільськогосподарські субсидії стабілізують суспільно-політичну ситуацію в країнах, адже селяни — це завжди "сіль землі". Коли зникають селяни як прошарок суспільства розривається "магічний зв'язок народу з землею", на якій він живе і працює. На його думку, до певної міри (умовно) доплати фермерам є "політичною корупцією", яка зв'язує найбільш консервативну частину населення різних держав з ідеєю Євросоюзу [5].

Загалом на програми САП (започаткована в 1958 р.) нині скеровується майже 40% загальних видатків спільного бюджету об'єднання. Частка субсидій у підприємницькому доході ферм у 2020 р. становила 48,4%. У середньому кожен громадянин Євросоюзу на фінансування нинішньої моделі аграрного устрою витрачає 25 центів в день, включаючи прямі субсидії й інші протекціоністські заходи, щоб сприяти здоровій, безпечній їжі, підтримувати природні ландшафти і зберігати сталість розвитку сільських районів [16].

Незважаючи на спрямування Євросоюзом колосальних ресурсів в аграрний сектор упродовж майже семи десятиліть, закономірності ринкової економіки все відчутніше даються взнаки. За останні роки активізувалися процеси концентрації земельних угідь (як у власності так і орендованих), інших аграрних активів, відбувається поступове витіснення з галузі мікро— й малих виробників. Прикметно, що за результатами перепису у 2020 році², кількість ферм, які не мали землі збільшилася і становила 126,5 тис. од., або 1,4% до підсумку. За майже незмінності площі сільськогосподарських угідь (155,1 млн га), кількість ферм за 2005—2020 рр. зменшилася на чверть і дорівнювала 9,1 мільйона. Характерно, що із земельними ділянками розміром до 10 га збанкрутували 27,6% ферм, а від 10 до 50 га майже втричі менше — кожна десята. Кількість міні-ферм розміром земельної ділянки до 5 га була на 4,6 млн меншою ніж у 2005 році. Відповідно збільшилася середня площа земельної ділянки в обробітку однієї ферми з 14,5 до 17,4 гектарів. Майже кожен другий гектар в аграрному виробництві орендується і цей показник також зріс на 7,2% [7].

Для розуміння сучасних викликів перед європейськими ферми, на нашу думку, важливим є Звіт спеціальної комісії "Стратегічний діалог на майбутнє. Сільське

господарство ЄС" (Стратегічний діалог) [9]. У масштабному дослідженні нас цікавитимуть перспективи розвитку сімейних ферм після завершення бюджетного періоду 2023—2027 рр. в контексті взаємодії заходів, пов'язаних з черговою реформою САП, закономірностей ринкового середовища та агроекологічного переходу. Майбутні трансформації також матимуть різнобічний вплив на життєздатність малих форм аграрного підприємництва в Україні, добробут селян, ринок праці в сільській місцевості, демографічну ситуацію на селі, інституційну й фінансову спроможність територіальних громад утримувати соціальну інфраструктуру тощо.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Беженар І., Грищенко О. [1] розкрили стан фермерських господарств в Україні, виявили ключові проблеми, які впливають на реалізацію їхнього потенціалу з урахуванням глобальних викликів та внутрішніх загроз. Ними виокремлено нові можливості, спрямовані на підвищення ефективності, зокрема орієнтація на виробництво нішевої та органічної продукції. Визначена роль малих форм аграрного підприємництва для продовольчої безпеки і стійкості сільського господарства. Окреслено інструменти стимулювання фермерської діяльності шляхом надання вигідних іпотечних кредитів, безповоротних грантів та інших засобів цільової державної підтримки. Бородіною О., Прокопою І., Шубравською О. [2] виявлено розбіжність українських і європейських позицій щодо окремих інструментів OEM стимулювання розвитку малих форм аграрного підприємництва. Обґрунтовано пропозиції з питань поглиблення процесу європейської інтеграції України стосовно реалізації стратегічних орієнтирів аграрної політики.

Зінчук Т. [4], за результатами розвідки європейського досвіду, запропонувала своє наповнення поняття "інноваційне підприємництво" як бізнес-діяльності ферм, що ґрунтується на використанні новітніх технологій, пошуку нових продуктів і ринків, які формують додаткові конкурентні переваги та сприяють розвитку суспільно-економічних відносин у сільській місцевості. До найбільш вагомих чинників розвитку інноваційного підприємництва віднесено: удосконалення та модернізація інфраструктури, інтегрування бізнесу з науковими розробками завдяки розвитку технологічних платформ, створення транскордонних індустріальних парків, формування дієвого OEM державної підтримки, розвиток відповідної корпоративної культури. Малік М., Кравченко С., Шпикуляк та ін. [18] визначили мотиваційну спрямованість функціонування малих форм підприємництва з виробництва основних сільськогосподарських культур. З'ясовано, що порушення постачальницько-збутової логістики, падіння закупівельних цін та значне підвищення вартості матеріально-технічних ресурсів через російсько-українську війну призвело до малоефективного і навіть збиткового виробництва. На їхню думку, од-

¹ За прогнозом, у 2026 р. порівняно з 2021 р. посівні площі сільгоспкультур скоротяться на 5,6 млн га, або майже на 20% і становитимуть 23—24 млн гектарів.

² Перепис ферм в ЄС проводиться один раз на п'ять років.

ним з пріоритетних напрямів регіональної аграрної політики під час євроінтеграції має стати удосконалення регуляторних функцій держави щодо підприємництва та організація різних напрямів кооперації на селі.

Саркісова Т. [14] присвятила статтю проблемі уніфікації в українських нормативно-правових актах понятійно-категоріального апарату, яким оперує європейське законодавство в рамках САП, зокрема, при визначенні статусу "фермера" як одержувача прямих виплат. Стверджується, що на відміну *acquis communautaire* в законодавстві України немає узгодженої єдиної дефініції для всієї множинності суб'єктів сільськогосподарської діяльності, а натомість використовується десять різних понять. Авторкою пропонується два шляхи розв'язання цієї проблеми: перший — привести у відповідність до європейського визначення поняття "фермера"; другий — повний перегляд існуючих дефініцій "сільгоспвиробники" в українських нормативно-правових актах. Шубравська О., Прокопенко К. [17] на базі соціологічних досліджень дійшли висновку про те, що виконуючи положення Угоди про асоціацію з ЄС і орієнтуючись на мету отримання повноправного членства в Союзі, Україна під час адаптації регуляторних функцій передусім має забезпечити: суттєве підвищення життєздатності малих форм підприємства, послідовну інтеграцію у спільний економічний та соціальний простір об'єднаної Європи. Крім того на часі втілення взаємозв'язків, стандартів, норм та "порядків денних" соціально-еколого-економічного розвитку в теорію і практику повоєнного відновлення сучасної держави.

Охріменко Я. [11] звертає увагу на необхідність окреслити, якими мають бути функції OEM розвитку сільськогосподарського підприємництва. САП ЄС на період 2023—2027 рр., — це ключовий програмний документ, що визначає обсяги фінансування аграрного сектору, статті видатків, критерії моніторингу, оцінювання ефективності задіяних людських, природних і економічних ресурсів тощо. Аграрна політика в процесі адаптації до інструментів САП визначає загальноєвропейські цілі, проте, кожна держава має достатньо автономії для самостійного визначення напрямів спрямування коштів для підтримання аграрного підприємства.

Недостатньо розглянуті аспекти загальної проблеми, які потребують додаткового дослідження. Через російсько-українську війну горизонт досліджень євроінтеграційної тематики в основному визначається воєнним станом, перебігом мирних перемовин та рухом України на шляху до повноправного членства в Союзі. Звідси потребують усебічного розгляду конкретні проблеми, пов'язані з адаптацією регуляторних функцій щодо стимулювання розвитку малих форм підприємства на селі з урахуванням вимог агроекологічного переходу до механізму САП Євросоюзу.

Теоретико-методологічною основою дослідження слугували загальнонаукові та економічні методи пізнан-

ня нових явищ і процесів, зумовлених реформами, спрямованими на вдосконалення організаційно-економічного механізму (ОЕМ) стимулювання малих форм підприємницької діяльності на селі під час передступної підготовки до повноправного членства в Євросоюзі та розв'язання проблем, зумовлених адаптацією до Спільної аграрної політики (САП). Серед них, зокрема, інституціональний, порівняльний і статистичний аналіз, монографічний, системний і нормативний підходи, абстрактно-логічний інструментарій та ін. Інформаційну базу дослідження склали положення Стратегії розвитку сільського господарства і сільських територій України до 2030 року, матеріали заключного Звіту з питань стратегічного діалогу щодо майбутнього агропродовольчого сектора Євросоюзу, дані Євростату й Укрстату, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених та авторські розробки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета роботи — виявити подібність і відмінності регуляторних функцій щодо розвитку малих форм підприємницької діяльності на селі в контексті адаптації, окреслених у підсумковому Звіті стратегічного діалогу Євросоюзу та визначених Стратегією розвитку сільського господарства і сільських територій України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підсумковий звіт "Стратегічний діалог на майбутнє. Сільське господарство ЄС". Це програмний документ, що має підзаголовок "Спільна перспектива для сільського господарства та продовольства в Європі". Він містить три розділи (сільське господарство, продовольчі системи майбутнього в Європейському союзі; керівні політичні принципи та рекомендації, які охоплюють період від десяти до 15 років, розглядаються на рівні Європи та держав-членів ЄС), а також висновки і додатки. Рефреном до кожного розділу зазначено, що САП необхідно докорінно змінювати з урахуванням агроекологічного переходу і майбутнього розширення Євросоюзу, досягнувши триєдиної мети: (1) фінансування економічно життєздатних ферм, які найбільше цього потребують; (2) сприяння позитивним екологічним і соціальним змінам та добробуту тварин; (3) створення належних умов для сталого розвитку сільської місцевості. Спеціальні програми прямої фінансової підтримки мають запобігати скороченню чисельності ферм і зайнятих в них працівників, сприяти гарантованому доходу від основної діяльності, орієнтуючись на малих і змішаних виробників, молодих фермерів, новостворені ферми та ферми в районах з несприятливими природно-кліматичними умовами.

У підсумковому Звіті Комісії³, регуляторні функції САП ЄС щодо підприємництва потребують перегляду з урахуванням системного підходу до змінених умов ви-

³ У складі 29 представників агропродовольчого сектору Європи, структур громадянського суспільства, сільських громад і наукових експертів.

робництва. При цьому неодноразово наголошується, що як і раніше підтримання належного доходу ферм та продовольча безпека є важливими аргументами, але вони мають доповнюватися екологічною і соціальною відповідальністю виробників та наданням сільським господарством екосистемних послуг. Як відомо, Євросоюз поставив за мету досягти кліматичної нейтральності до 2050 року і скоротити викиди парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року. Амбітні цілі, терміни й засоби їх досягнення вже викликали масове невдоволення фермерів майже всіх держав-членів ЄС у 2024—25 рр. (особливо серед мікро- й малих) через суттєве збільшення виробничих витрат на дотримання екологічних стандартів, зменшення доходів та "цифрового диктату" Єврокомісії [12].

У відповідь на нові глобальні виклики і загрози учасники "Стратегічного діалогу" погодили керівні принципи, які можуть суттєво змінити регуляторні функції щодо фермерства, оскільки мають забезпечити агроекоекологічний перехід на континенті. Зокрема: (1) час змін настав; (2) критично важливими є співпраця та діалог в усьому ланцюгу вартості харчових продуктів; (3) політичні заходи мають бути узгодженими та створювати потужне середовище на засадах плідної взаємодії всіх учасників ринку; (4) продовольство та сільськогосподарське виробництво відіграють стратегічну роль у новому геополітичному контексті, будучи важливою частиною європейської безпеки; (5) вагомим надбанням є роль молодих людей у сільському господарстві й сільській місцевості та різноманітність європейських продовольчих і фермерських систем; (6) економічна, екологічна та соціальна стійкість не суперечать, а підсилюють одна одну; (7) ринки мають сприяти стійкості та створенню доданої вартості на всьому маркетинговому ланцюгу і краще інтерналізувати⁴ зовнішні ефекти на суспільні потреби; (8) потенціал технологій та інновацій слід використовувати для стійкіших агропродовольчих систем; (9) перехід до збалансованого харчування, яке є більш здоровим і важливим для успішного агроекоекологічного переходу; (10) привабливі сільські території мають вирішальне значення для продовольчої безпеки, майбутньої життєздатності суспільства та ліберальної демократії.

У підсумковому Звіті "Стратегічного діалогу" неодноразово наголошується на вдосконаленні регуляторних функцій САП щодо фермерства. Оскільки заходи, що спрямовані на справедливий перехід до сталих агропродовольчих практик мають урахувати також нематеріальні цінності та приділяти особливу увагу потребам малих і середніх ферм, індивідуальних виробників, а також малих переробників сировини й роздрібних торговців продовольством в усіх європейських спільних політиках, які

впливають на засоби існування учасників аграрного ринку.

Про дискусійний характер і розбіжність поглядів під час "Стратегічного діалогу" свідчить визнання Комісією існуючих розбіжностей стосовно майбутнього аграрного устрою як на фундаментальному, так і на прагматичному рівнях. Наприклад, щодо перспектив сільського господарства, суспільство схиляється до надання переваг малим формам в гармонії з природою, водночас забезпечити фізичну доступність харчових продуктів за низькими цінами незалежно від регіону і пори року. Для консолідації зусиль усіх стейкхолдерів навколо концепції агроекоекологічного переходу, визначеної "Стратегічним діалогом", пропонується заснувати нову інституцію — Європейську раду з питань агропродовольчої промисловості (European Board on Agri-food — EBAF).

Серед низки рекомендацій, спрямованих на трансформацію регуляторних функцій САП ЄС з урахуванням збільшення внеску в агроекоекологічний перехід мікро- й малих форм господарювання, фермерів-початківців та молодих фермерів, нами виокремлено наступні:

— поліпшення співпраці державного і приватного секторів для фінансування проєктів, пов'язаних з переходом до стійких екологічних практик і систем;

— розроблення комплексних заходів щодо підтримання інновацій з метою забезпечення високої врожайності сільськогосподарських культур у дедалі складніших кліматичних умовах шляхом удосконалення європейської моделі селекції й поширення нових сортів і видів рослин.

— залучення фермерів до розвиненої мережі консультаційних служб з метою запровадження виробничих інновацій, зважаючи на місцеві соціальні, екологічні та економічні умови в яких вони працюють;

— запровадження Європейським інвестиційним банком у співпраці з Єврокомісією спеціального пакету групових позик із вигідними ставками, налагодивши механізм найбільш ефективного використання грантів;

— збільшення обсягів закупівель екологічно чистих та органічних харчових продуктів з урахуванням загальних вимог щодо екологічних і соціальних стандартів, а також дотриманням належного рівня добробуту тварин;

— сприяння колективним інструментам реалізації продукції безпосередньо покупцям в руслі стратегії "Від ферми до столу" за допомогою інтернет-маркетингу та соціальних мереж, зокрема з використанням краудфандингу⁵, а також організованої на місцевому рівні продовольчої допомоги для споживачів з низькими доходами.

⁴ Інтерналізація — це процес перекладання на продуцентів негативних зовнішніх ефектів, яких зазнають реципієнти. Інтерналізація може бути вертикальною тому, що стягнення та розподіл коштів відбувається в ієрархічному порядку. А саме: зібрані з продуцентів кошти потрапляють до централізованого бюджету, а звідти розподіляються на суспільні потреби. На відміну від інвестицій їх не потрібно повертати.

⁵ Краудфандинг (від англ. crowdfunding) — це спосіб залучення коштів на розвиток реальних проєктів шляхом добровільних внесків на спеціалізованих онлайн-платформах. На відміну від інвестицій їх не потрібно повертати інвесторам. Єдина умова — використати з користю для успішної реалізації стартапу.

Окремо у підсумковому Звіті Комісії наголошено на необхідності зміцнювати позиції фермерів у маркетинговому ланцюгу створення доданої вартості, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва і досягнення еквівалентних ринкових цін на їхню продукцію.

Зазначених цілей, у т. ч. малими фермами пропонується досягти шляхом:

- зміцнення та заохочення до організації кооперативів, профільних асоціацій та інших галузевих структур;

- сприяння обміну найкращими практиками та навчанням, підвищення обізнаності про переваги об'єднання ресурсів;

- заохочення та сприяння спільному використанню сільськогосподарської техніки;

- підтримання розвитку виробничого потенціалу завдяки доступу до новітніх технологій, інновацій, баз даних, цифрових інструментів, інформаційно-комунікаційних мереж, опанування сучасних навичок тощо.

Регуляторні функції САП, бюджетні видатки на їх фінансування та імперативні цілі агроекологічного переходу мають збігатися, не завдаючи шкоди фермерству й екологічним послугам, сприяти дотриманню соціальних і трудових стандартів. Європейський фонд сільськогосподарських гарантій (ЄФСГ) та Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (ЄСФСТ) зобов'язані узгоджено координуватися Єврокомісією. Інші європейські фонди та політики, що функціонують за межами САП (European Social Fund Plus — ESF+, European Regional Development Fund — ERDF, Агропродовольчий фонд справедливого переходу (Agri-food Just Transition Fund — AJTF та ін.) мають органічно доповнювати її, створюючи ефект відповідної синергії.

Регуляторні функції САП ЄС щодо стимулювання розвитку підприємницької діяльності на селі — дорожня карта для України. З урахуванням вимог до процесу євроінтеграції Кабінет Міністрів України розпорядженням № 1163 від 15.11.2024 р. ухвалив Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні до 2030 року, затвердивши операційний план заходів з її реалізації у 2025—2027 рр. (Стратегія — 2030) [15].

За аналогією розгляду матеріалів Звіту "Стратегічного діалогу" щодо удосконалення регуляторних функцій САП з питань розвитку аграрного підприємництва, сфокусуємо увагу на відповідних положеннях української "Стратегії — 2030". Зокрема на перспективах розв'язанні низки фінансово-економічних, земельних і організаційно-правових проблем малих суб'єктів господарювання на селі. Серед них:

- удосконалення порядку оцінювання доходів і ефективності з метою розширення доступу до програм державної підтримки;

- стимулювання реєстрації в Державному аграрному реєстрі (ДАР) та запровадження пілотних програм прямої підтримки виробництва;

- сприяння розвитку фермерських та сімейних господарств, а також набуття особистими селянськими гос-

подарствами (ОСГ) статусу активних учасників аграрного ринку та/або створення сільськогосподарських кооперативів, які здійснюють виробництво, заготівлю, первинну обробку (переробку) продукції тваринництва або заохочення їх реєстрації як фізичних осіб-підприємців;

- зменшення різниці в доходах між великими та малими виробниками шляхом спрощеної й уніфікованої участі в бюджетних програмах, включаючи процедуру подання заявки, об'єднання всіх прямих виплат в єдиний щорічний платіж, запровадження механізму перерозподілу на користь переважно малих форм підприємства;

- забезпечення належного бухгалтерського обліку, податкової й статистичної звітності та підвищення фінансової грамотності керівників малих і середніх фермерських господарств;

- реалізація програм активної державної і донорської підтримки для розвитку масштабного іпотечного кредитування комерційними банками;

- запровадження системи щорічного збору інформації (на добровільній основі) та аналізу даних стосовно доходів і витрат виробників сільськогосподарської продукції з диференціацією за розмірами, формами власності, видами діяльності та природно-кліматичними районами;

- підвищення якості та ефективності консультаційних послуг на основі сучасних сільськогосподарських знань та інновацій (AKIS).

У сукупності удосконалення регуляторних функцій має сприяти розвитку малих виробників аграрної продукції, підвищенню продуктивності людських, природних і економічних ресурсів, урізноманітненню напрямів і видів діяльності (у т. ч. неаграрних) та зміцненню позицій в агроекологічному переході.

Визнаємо, що порівняння основних регуляторних функцій, спрямованих на перспективи розвитку аграрного підприємництва, передбачених українською "Стратегією — 2030" та євросоюзівським "Стратегічним діалогом", до певної міри є умовним (табл. 1):

по-перше, тексти мають різний юридичний статус. Українська "Стратегія — 2030" — це нормативно-правовий акт обов'язковий для виконання всіма заінтересованими центральними й місцевими органами виконавчої влади, а Звіт "Стратегічного діалогу" виконує своєрідну дорадчо-консультаційну функцію під час прийняття відповідних рішень Європарламентом, Європейською радою, Радою міністрів, Єврокомісією та іншими інституціями блоку;

по-друге, аграрні сектори нашої країни та держав-членів Євросоюзу мають суттєві відмінності за природно-ресурсним потенціалом, організаційно-правовими формами і розмірами землекористування суб'єктів господарювання, спеціалізацією виробництва, зайнятістю робочої сили, структурою експортно-імпортних операцій агропродовольчими товарами, рівнем державного протекціонізму, впливом на макроекономічну ситуацію, внутрішніми викликами й зовнішніми загрозами та ін;

Таблиця 1. Порівняльний аналіз регуляторних функцій України і Євросоюзу щодо розвитку аграрного підприємництва, передбачених "Стратегією – 2030" та "Стратегічним діалогом"

Показник	Україна	Євросоюз
Сільгоспугідь, млн га	41,3 (на 01.01.2020 р.) 33,1 (2025 р. - експ. оцінка)	155,1 (2020 р.)
К-ть фермерських господарств, всього	48,9 тис. од., із них мали с/г-угіддя 20,7 тис. од. (2022 р.)	9,1 млн од.
Середній розмір, га	205,5	17,4
<i>Інструменти регуляторних функцій та їхня мета</i>		
Реєстрація, бухгалтерський облік, податкова і статистична звітність	удосконалити системи оцінювання доходів підприємств і ефективності їхньої діяльності	створити систему порівняльного аналізу ферм з поширення на всю агропродовольчу систему
Кредитування, фінансова підтримка, грантова допомога	розширити доступ до програм державної підтримки і донорських програм; розвиток іпотечного кредитування	запровадити Європейським інвестбанком у співпраці з Єврокомісією пакет групових позик з вигідними ставками та ефективними грантами
Посилення ринкових позицій, кооперація	створити умови для щорічного збільшення кількості аграрних підприємств, об'єднаних у кооперативи; часткова компенсація логістичних витрат виробників, кооперативів та кластерів, які розпочали продажі на глобальних ринках	заохочувати фермерів приєднуватися до кооперативів та/або асоціацій з метою зменшення витрат, ефективності аграрного виробництва і досягнення еквівалентних ринкових цін на свою продукцію
Моніторинг	запровадити щорічний збір інформації та аналіз бази даних про доходи і витрати з урахуванням розміру активів, організаційно-правових форм, виробничої спеціалізації, видів діяльності та природно-кліматичних умов	підтримувати різноманітність стійких бізнес-моделей, що включатимуть: ринкові дані і їх тенденції, аналіз середніх виробничих витрат, динаміку цін, маржу на всьому маркет. ланцюгу, торгові практики, регіон країни та ін.
Дорадництво, консалтинг	об'єднати в одній мережі на основі AKIS* консультантів державних і приватних науково-дослідних установ та організацій з метою адаптації до вимог САП ЄС і надання актуальної інформації	посилити запровадження систем AKIS* у рамках дорадчих і консультативних служб для фермерів-початківців, мікро- й малих господарств, новостворених та молодих фермерів
Ринок земельних ділянок	реформувати земельні відносини з метою поступового переходу сільгоспугідь до виробників з вищою продуктивністю, що забезпечить розвиток галузі	сприяти активізації ринкового обігу земельних ділянок, фінансовій підтримці та супроводу молодих фермерів, залучених в сільське господарство
Сталий розвиток	посилити фінансові можливості с.-г. виробників дотримуватися GAEC**, визначати мінімальні вимоги з урахуванням особливостей природно-кліматичних районів, включно з системами ведення галузі, землекористування, сівоzmінами та спеціалізацією	спрямувати зусилля на узгодження економічної, екологічної та соціальної стійкості з визнанням нематеріальних цінностей та пріоритетності потреб малих фермерських господарств в усіх спільних політиках, що впливають на їхні засоби до існування

*AKIS — Система передачі знань та інновацій в сільськогосподарській галузі.

** GAEC — обов'язкові стандарти САП ЄС, які відіграють критичну роль у забезпеченні сталого управління сільським господарством.

Джерело: згруповано за: [9]; [15].

по-третє, є певна методологічна неузгодженість щодо нормативно-правового визначення мікро- й малих форм господарювання за обсягами виробництва, вартістю реалізованої продукції й зайнятості в них осіб [14];

по-четверте, під час російсько-української війни більшість господарств в окупованих і прифронтових територіях призупинили свою діяльність або релоковані в безпечніші регіони. Це потребує окремих спеціальних, у т. ч. грантових програм, відновлення їхньої економічної активності. Довідково: за даними Держстату, в До-

нецькій, Запорізькій, Луганській і Херсонській областях станом на 2021 рік сільськогосподарські угіддя мали 4549 фермерських господарств, або 31,2% до загальної кількості, із них площею до 500 га — 3976 одиниць.

За експертними оцінками, Україна може набути повноправного членства в ЄС після 2030 року, коли вже буде реформована САП на бюджетний період 2028—2034 рр. у відповідності до рекомендацій "Стратегічного діалогу", в т. ч. пов'язаних з агроекологічним переходом та розширенням об'єднання за рахунок держав-кандидатів. Згруповані нами регуляторні функції та інструменти (див. табл.) за філософією аграрних політик щодо трансформації аграрного підприємництва на селі, в основному співпадають, адже цільовою метою "Стратегії — 2030" визначено адаптацію аграрного сектора України до САП та інших спільних політик Євросоюзу.

Проте, ми поділяємо думку науковців [2, с. 12] про те, що існують суттєві концептуальні розбіжності між задекларованим регуляторними функціями щодо підприємництва в Україні і Євросоюзі. Зокрема ідеться про відсутність чіткої стратегії розв'язання структурних проблем, що особливо загострилися під час воєнної економіки. Мається на увазі:

— урегулювання діяльності вертикально інтегрованих корпоративних структур (агрохолдингів);

— диференціація підходів до різних типів учасників аграрного ринку для забезпечення справедливих доходів і підвищення їхньої конкурентоспроможності;

— запобігання ризикам надмірної концентрації землеволодіння;

— надання державної підтримки суб'єктам господарювання за

умови обов'язкового дотримання вимог агроекологічного переходу та ін.

У цьому контексті наголошуємо, що "Стратегічний діалог" рекомендує Єврокомісії: (1) сприяти активізації ринкового обігу земельних ділянок, для залучення початківців і молодих фермерів; (2) направити зусилля на узгодження економічної, екологічної та соціальної стійкості з визнанням нематеріальних цінностей, приділяючи особливу увагу потребам мікро- й малих ферм у всіх спільних політиках, що впливають на їхні засоби до існування тощо.

Гайдуцький П. І. [3] вважає, що із запровадженням з липня 2024 р., другого етапу ринкового обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення з'явилися загрози створення в Україні "архіліберальної латифундистської моделі ринку землі". Вона передбачає участь на ринку юридичних осіб з можливістю скупувати до 10 тис. га "в одні руки". За відсутності дієвих регуляторів щодо розширення землеволодінь через підставних осіб, слабого контролю за цільовим використанням земельних ділянок та різних обладунків, запровадження такої антиселянської моделі є неприйнятним для цивілізованих земельних відносин XXI ст., і тим більше в Європі.

У цій же парадигмі нами здійснено прогноз земельного ринку і різнобічні соціально-еколого-економічні наслідки від агрохолдингізації аграрного сектору для селян, сільських територій, добробуту людей і економіки в цілому в одній з публікацій [6]. Тож не вважаємо за потрібне зупинятися розлогіше в цьому дослідженні.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Зasadничою метою трансформації регуляторних функцій САП ЄС щодо перспектив розвитку сімейних ферм є прагнення органічно інтегрувати сільське господарство в природне середовище, екосистемні послуги та продовольчі системи в цілому. Підсумковий Звіт "Стратегічний діалог на майбутнє. Сільське господарство ЄС" вбачає ключову роль фермерського устрою в агроекологічному переході завдяки нерозривному зв'язку із середовищем життєдіяльності людини, активністю місцевих громад і розвитком сільських територій. Визнається, що протекціонізм мікро— й малим формам аграрного підприємництва й надалі залишатиметься основоположною та незамінною політикою і для цього виділятимуться значні ресурси.

Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року також декларує сприяння розвитку фермерських і сімейних господарств, фермерів-початківців; створення умов для кооперації та диверсифікації сільського бізнесу; масштабування дорадчих послуг тощо. Проте, коли йдеться про ринковий обіг земельних ділянок, то пріоритет надається ліберальній моделі. А вже констатується як факт: угіддя мають перейти "до виробників з вищою продуктивністю, що сприятиме розвитку галузі". Тож насправді регуляторна функція "Стратегії — 2030" спрямована на створення інституційних передумов для домінування структур агрохолдингового типу. По суті ігнорується селозберігаюча модель аграрного устрою за участі мікро- й малих форм господарювання.

У подальших науково-прикладних розвідках все більш актуальною стає імплементація організаційно-правового визначення поняття "мікро- й малі форми господарювання" в Україні (ОСГ, сімейна ферма, фізична особа-підприємець, фермерське господарство) до європейського правового поля. Оскільки інституалізація цієї категорії виробників для доступу до фінансових програм й інструментів САП ЄС та структурних фондів відіграватиме ключову роль.

Література:

1. Беженар Інна, Грищенко Олена. Фермерські господарства в Україні: стан та перспективи розвитку. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. № 9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-04-14>. URL: https://reicst.com.ua/pmt/issue/view-/issue_9_2023 (дата звернення: 19.01.2026).
2. Бородіна О., Прокопа І., Шубравська О. Стратегічні орієнтири сільського господарства і сільських територій України на період до 2030 р.: відповідність європейському вибору. Економіка України. 2025. № 1. С. 3—19. <https://doi.org/10.15407/econo-myukr.-2025.01.003>.
3. Гайдуцький, П. І. Гальчинський А. С. і земельна реформа в Україні. Другі Гальчинські читання: зб. мат. міжн. наук. конф. Національний інститут стратегічних досліджень. 31 жовтня 2024 р., м. Київ. С. 22—26.
4. Зінчук Тетя. Сучасні драйвери інноваційного підприємництва: українські реалії та європейський досвід. Економіка та суспільство. 2024. Випуск № 66. Електронний журнал. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5143-2394>. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/-journal/article/view/4626/4568> (дата звернення: 19.01.2026).
5. Кульпа Пйотр: Україна може програти війну. <https://hvylya.net/interview/272252-potr-kulpa-ukraina-mozhet-proigrat-voynu> (дата звернення: 04.01.2026).
6. Могильний О. М. Аграрний сектор України: сировинна пастка. Монографія. Частина II. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2024. 332 с.
7. Могильний О. М., Калінчик М. В. Основні тенденції розвитку ферм країн Євросоюзу з погляду європейської перспективи України. Агросвіт. 2024. № 21. С. 8—10.
8. Особисті селянські господарства станом на 1 січня 2024 року. Стат. збірник. Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Основні ініціативи: Стратегічний діалог про майбутнє сільського господарства Євросоюзу. Офіційний сайт Європейського Союзу. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/main-initiatives-strategic-dialogue-future-eu-agriculture_en (дата звернення: 04.03.2026).
10. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості за 2017 рік. Стат. бюлетень. Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.02.26).
11. Охріменко Яна. Як інтегрувати українське сільське господарство до внутрішнього ринку та Спільної аграрної політики ЄС? Центр економічної стратегії. 25 червня 2024 року. 23 с. URL: <https://ces.org.ua> (дата звернення: 19.01.2025).
12. Польські фермери протестують у Варшаві проти імпорту з України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3944855> (дата звернення: 03.01.2025).
13. Посівні площі сільськогосподарських культур за їх видами у 2021 році. Стат. бюлетень. Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Саркісова Т. Б. Поняття "фермер" за законодавством ЄС та його імплементація у законодавство України. Електронне наукове видання "Аналітично-порівняль-

не правознавство". Розділ VI. Земельне право; Аграрне право; Екологічне право; Природоресурсне право. 2024. № 1. С. 344—348. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.61>. Доступно за: info@app-journal.in.ua (дата звернення: 19.01.2026).

15. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025—2027 роках. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1163. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.01.2026).

16. Офіційний сайт Європейського Союзу. Сільськогосподарський бюджет ЕС / Багаторічні фінансові рамки. URL: <https://www.situationsbericht.de/4/41-eu-agrarhaushalt-mehrjaehriger-finanzrahmen> (дата звернення: 03.03.2026).

17. Шубравська Олена, Прокопенко Катерина. Розвиток аграрного сектору України в умовах розширення ЄС: виклики та можливості. Результати, перспективи і напрями конвергенції країн Євросоюзу. Можливості для України. Центр Разумкова. Серпень 2024. С. 48—52. Доступно за: <https://razumkov.org.ua> (дата звернення: 20.01.2026).

18. Malik, M., Kravchenko, S., Shpykuliak, O., Hudz, H. (2024). Development of small businesses producing cereals, legumes, and sunflower seeds in wartime conditions. *Ekonomika APK*, 31 (1). p. 41—53. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202401041>. URL: [https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/ekonomika%20apk_31\(1\)_2024-41-53.pdf](https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/ekonomika%20apk_31(1)_2024-41-53.pdf).

References:

1. Bezhenar, I. and Hryshchenko, O. (2023), "Farms in Ukraine: status and development prospects". *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia*. vol. 9, available at: https://reicst.com.ua/pmt/issue/view/issue_9_2023 (Accessed 19 Januari 2026).

2. Borodina, O., Prokopa I. and Shubravska O. (2025), "Strategic guidelines for agriculture and rural areas of Ukraine for the period until 2030: compliance with the European choice", *Ekonomika Ukrainy*. vol. 1. pp. 3—19. <https://doi.org/10.15407/econo-myukr.2025.01.003>.

3. Haidutskyi, P. I. (2024), "A. S. Halchynsky and land reform in Ukraine", *Druhi Halchynski chytannia [Second Galychynskyi of reading], Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. Kyiv, Ukraine, pp. 22—26.

4. Zinchuk, T. (2024), "Modern drivers of innovative entrepreneurship: Ukrainian realities and European experience", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 66. *Elektronnyi zhurnal*, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php-/journal/article/view/4626/4568> (Accessed 19 Januari 2026).

5. Kulpa, P. (2025), "Ukraine may lose the war" *Khvylya*, available at: <https://hvylya.net/interview/272252-potr-kulpa-ukraina-mozhet-proigrat-voynu>, (Accessed 04 Januari 2026).

6. Mogylnyi, O. M. (2024), *Ahrarnyi sektor Ukrainy: syrovynna pastka*. [The agricultural sector of Ukraine: a raw material trap], vol. II. NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine.

7. Mogylnyi, O. and Kalinchyk, M. (2024), "Main trends in the development of farms in the European Union

countries from the point of view of the European perspective of Ukraine", *Ahrosvit*, vol. 21. pp. 8—10.

8. State Statistics Service of Ukraine (2025) "The personal peasant economies are by the state on January, 1, 2024", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>, (Accessed 04 Januari 2025).

9. EU (2026), "Key initiatives: Strategic dialogue on the future of EU agriculture", available at: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/main-initiatives-strategic-dialogue-future-eu-agriculture_en, (Accessed 04 Januari, 2026).

10. State Statistics Service of Ukraine (2025), "Basic agricultural descriptions of housekeeping are in rural locality for 2017", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed Januari 12 2025).

11. Okhrimenko, Y. (2024), "How to integrate Ukrainian agriculture into the internal market and the EU Common Agricultural Policy", *Tsentr ekonomichnoi stratehii*, available at: <https://ces.org.ua> (Accessed 19 Januari 2025).

12. Ukrinform (2025), "Polish farmers protest in Warsaw against imports from Ukraine", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3944855> (Accessed 03 Januari 2026).

13. State Statistics Service of Ukraine (2025), "Sowing areas of agricultural cultures are after their kinds in 2021", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 10 Januari 2025).

14. Sarkisova, T. (2024), "The concept of "farmer" under EU law and its implementation in Ukrainian legislation", *Elektronne naukove vydannia "Analitichno-porivnialne pravoznavstvo"*. Rozdil VI. Zemelne pravo; Ahrarne pravo; Ekolohichne pravo; Pryrodoresursne pravo, vol. 1. pp. 344—348. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.61>.

15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025), Order "About approval of Strategy of development of agriculture and rural territories in Ukraine on a period 2030 to and claim of operating plan of measures on her realization in 2025—2027", available at: <https://zakon.rada.gov.ua> (Accessed 10 February 2026).

16. EU (2025), "An agricultural budget of EC / is the Long-term financial scopes", available at: <https://www.situationsbericht.de/4/41-eu-agrarhaushalt-mehrjaehriger-finanzrahmen> (Accessed 03 Januari 2025).

17. Shubravska, O. and Prokopenko, K. (2024), "Development of the agricultural sector of Ukraine in the context of EU enlargement: challenges and opportunities", *Tsentr Razumkova. Serpen*. available at: <https://razumkov.org.ua> (Accessed 20 Januari 2025).

18. Malik, M., Kravchenko, S., Shpykuliak, O. and Hudz, H. (2024), "Development of small businesses producing cereals, legumes, and sunflower seeds in wartime conditions", *Ekonomika APK*, vol. 31 (1), pp. 41—53, available at: [https://eapk.com.ua-web/uploads/pdf/ekonomika%20apk_31\(1\)_2024-41-53.pdf](https://eapk.com.ua-web/uploads/pdf/ekonomika%20apk_31(1)_2024-41-53.pdf) (Accessed 20 Januari 2025), DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202401041>

Отримано редакцією журналу / Received: 02.04.26

Процеженовано / Revised: 13.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 21.04.26